

## Getting Translated

(Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2016. április 4–5.)

Szegh Henriett

E-mail: laparisienne.gov@gmail.com

A *Getting Translated* fordítástudományi konferenciára 2016. április 4–5-én, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Angol Nyelvpedagógiai és Fordítástudományi Tanszékének rendezésében került sor. A kétnapos, angol nyelvű konferencia előadásait a BME tolmácsképzésében részt vevő hallgatók tolmácsolták. A rendezvény helyszíne a PPKE Sophianum épülete volt.

Az első előadást Anthony Pym, a spanyolországi Rovira i Virgili Egyetem Fordítástudományi és Interkulturális Tanszékének professzora, az Európai Fordítástudományi Társaság elnöke tartotta. Előadásában arra kereste a választ, hogy hogyan lehetséges a személyes beszélgetéseket, azok érzelmi telítettségét, sajátos jellemzőit fordítással, tolmácsolással visszaadni. Pym Martin Buber izraeli-osztrák vallásfilozófus dialógus-etikájára hivatkozik, mely szerint az etikus kommunikáció az ÉN és a TE között zajlik. Az ÉN ilyenkor bensőséges kapcsolatba lép egy másik emberrel, melynek eredményeképp sajátos, felelősségteljes párbeszéd alakul ki közöttük. A fordító vagy tolmács feladata pedig nem más kell legyen, mint ennek tökéletes visszaadása: a szöveg személyessé tétele, annak interaktív módon történő kezelése, a személy láttatása a szöveg mögött. Pym szerint a mai világban túl sok fordítót és tolmácsot képezünk, akiktől azt várjuk el, hogy kiváló nyelvtudásuk segítségével a forrásnyelven megfogalmazott információt a megfelelő módon átültessék célnyelvre. Azt azonban már nem tanítjuk meg nekik, hogy képesek legyenek részt venni az adott kommunikációs helyzetben és a megfelelő reakciót kiváltani a hallgatóból. A professzor bátorítja, hogy a jövő képzése ebben az irányban haladjon tovább, hiszen a világ aktuális politikai eseményei is ezt követelik meg.

Adolf Adrienn Magyarországon viszonylag új témát, a közösségi fordítást tárgyaló *Community translation* című előadásában elsősorban azt a tévhitet igyekezett eloszlatni, mely szerint mindenféle fordítói szakképzettség nélkül, csupán a technika, az internetes szótárak, korpuszok, második generációs eszközök segítségével bárki képes könnyen, jó fordítást készíteni. A közösségi fordításnak, bár az előadó megjegyzi, hogy véleménye szerint a felhasználó által létrehozott fordítás elnevezés megfelelőbb lenne, két típusát, a rajongói és a crowdsourcing-alapú fordítást különböztetjük meg. Rajongói fordítások általában könyvekhez, feliratos filmekhez készülnek azok számára, akik nem beszélnek az adott forrásnyelvet, így eredetiben nem tudják élvezni azokat, ugyanakkor nem szeretnék várni a hivatalos kiadásra. Az ilyen típusú fordítást készítő

legfőbb motivációja nem más, mint egyszerűen a rajongás egy könyv, egy film, egy előadó iránt. A rajongói fordítások készítői általában névtelenek maradnak, ennek oka a fordítások illegális mivoltában keresendő. Ez egyben felveti a minőség kérdését is, ami azonban úgy tűnik, a rajongókat egyáltalán nem érdekli. Az ő számukra az a legfontosabb, hogy minél hamarabb olvashassák kedvenceik történetének folytatását. A crowdsourcing-alapú fordításokat a rajongói fordítással szemben profitorientált vállalatok (pl. Facebook, Twitter...) készítik vagy non-profit szervezetek (pl. Wikipédia) kérnek fel idegen nyelveket beszélőket arra, hogy fordításukkal segítsék őket. A fordítók motivációjának hátterében éppúgy állhat a segítőkészség, mint a nyelvtudásuk fejlesztésére irányuló törekvés. Bár személyük ebben az esetben is ismeretlen, feltételezhető, hogy a profi fordítók aránya jóval magasabb, mint a rajongói fordítások esetében. A minőségre itt már nagyobb hangsúlyt fektetnek: a fordítások minőségellenőrzésen mennek keresztül, mielőtt mindenki számára elérhetővé válnak.

A délutáni előadásfolyam első, *Manga Translation* címet viselő prezentációjában Erényi Mónika a mangafordítások kihívásaival és erre vonatkozó kutatási eredményeivel ismertette meg az érdeklődőket. Vizsgálódása során arra keresett választ, hogy vajon a rajongói mangafordítások működhetnek-e informális tanulói környezetként. Ennek első lépéseként a hivatalos és a rajongói fordításokat hasonlította össze az eredeti japán nyelvű mangával, majd a következő lépésben ugyanannak a mangának két rajongói fordítását vetette össze. Mindkét esetben a fordítási pontatlanságokra fókuszált. A kutatás megállapította, hogy a rajongói változatok gyakran tartalmazznak olyan hibákat, bonyolult, esetleg befejezetlen mondatok esetén vagy idiómák használatakor, amelyek a hivatalos, profi fordításokban elfogadhatatlanok lennének. Ennek ellenére az előadó úgy véli, a mangafordítások többek között a kulturális referenciák kezelése, valamint a fordítói megjegyzések használata miatt alkalmasak arra, hogy általuk készítőik hasznos, a későbbiekben jól alkalmazható tapasztalatokat szerezzenek.

Kóbor Márta a Pécsi Egyetem képviseletében *Lessons on and of Professional Website Translations* című előadásában a honlapfordítás titkaiba vezette be a hallgatókat, és praktikus tanácsokat adott arra vonatkozóan, hogy hogyan készíthetünk terminológia és nyelvezet szempontjából felhasználóbarát oldalakat. Az előadó szerint fordítóként akkor járunk el a leghelyesebben, ha beleképzeljük magunkat a végfelhasználó helyébe, és az ő szókincsét használva készítjük el a fordítást. A fordítóknak ugyanakkor valóságos webspecialistáknak kell lenniük, ismerniük kell a honlapok tulajdonságait is. Ahhoz, hogy mindezeket az ismereteket elsajátíthassák, a Pécsi Tudományegyetem 4 modulból álló tananyagot állított össze a vállalkozó kedvű fordítók számára. Az első két modul során a honlapokkal kapcsolatos alapismeretek sajátíthatóak el. A harmadik, gyakorlati modul keretein belül kreatív, írásbeli feladatokat kell megoldani, míg a befejező, úgynevezett előadási modul szimulációs gyakorlatokat foglal magába.

Dabis Melinda a *The Final Frontier of Interpreting – A Case Study of Languages and Communication in International Human Spaceflight* címmel az űrtolmácsolásról tartott előadást. Az űrutazás történetének és az amerikai-szovjet űrprojektek rövid ismertetése után megismerkedhettünk az űrkutatásban dol-

gozó tolmácsok profiljával és képzésével. A tolmácsok vagy orosz anyanyelvűek vagy angol-orosz kétnyelvűek, nyelvi végzettségüket tekintve minimum BA végzettséggel rendelkeznek (de gyakori a doktori végzettség is), és különböző területeken (technológia, jog) szereztek gyakorlatot. A NASA tolmácsszervezete a Techtrans Inc., ahol 40 tolmács a hét 7 napján a nap 24 órájában nyújt nyelvi asszisztenciát. A szervezethez frissen bekerült tolmácsok kétéves képzésben vesznek részt, kezdetben csak kisebb megbízásokat kapnak. A két év elteltével két típusú küldetés között választhatnak: vagy az űr-föld közötti műveletekben vesznek részt, vagy a földi állomásokon szolgálatot teljesítő kiszolgáló személyzet mellett dolgoznak. Emellett lehetőségük nyílik különböző projektekhez aszisztálni: szimulációkban, kutatásokban, nyilvános rádió- és televíziós közvetítésekben vesznek részt.

Veit Zita *Teaching Interpreting: Learning by Doing?* című előadásában a tolmácsképzés kihívásait tárgyalja. Manapság egyre több ember részesül tolmácsképzésben. Ez egyfelől lehet a siker jele, ugyanakkor a tudományterület széttagolódásának veszélyét is magában hordozza. A tolmácsolás különböző típusai (konzekutív, szinkron stb.) más-más követelményekkel állítják szembe a tolmácsokat. A tolmácsolandó kommunikációban részt vevő partnerek közötti kulturális különbségek konferenciatolmácsolás esetén elhanyagolhatóak. Elfedi őket a közös csoportkultúra, a csoport értékrendszere, etikettje. Közösségi tolmácsolás esetén azonban gyakori a kulturális és hatalmi aszimmetria a két fél, azaz a hatóságok képviselői és a gyakran traumatizált megbízók között. További különbségek mutatkoznak a forrásnyelvi szöveg megismételhetőségében és a célnyelvi szöveg javíthatóságában. Egy konferencia szövege könnyen megjósolható, míg közösségi tolmácsolás esetén ez szinte kizárólag az adatfelvételre korlátozódik. Az előadó ezen különbségek ismeretében javasolja a tolmácsolási kultúra és oktatás átalakítását. Véleménye szerint a tolmácsoknak szocioszenzitív oktatásra van szükségük, megfelelő előzetes tudásra mindkét kultúrát illetően, valamint folyamatos önreflexióra.

A délután utolsó előadását Bozsik Gyöngyvér tartotta *Teaching Consecutive Interpreting: Methodological Problems* címmel. Az előadó a tényleges oktatás megkezdése előtt felmerülő problémákkal kezdte prezentációját. A tolmácsképzésre jelentkezők felvételi beszélgetésén a képzésen oktató tanároknak és jelölteknek csupán néhány perc áll rendelkezésükre ahhoz, hogy eldöntsék/bebizonyítsák, megfelelnek-e a képzés követelményeinek. De vajon milyen tulajdonságokkal, milyen személyiségjegyekkel rendelkezik egy jó tolmács? Kiváló nyelvtudással (anyanyelv és idegen nyelv) és széles körű háttértudással. Adatelemzési és értelmezési képességei rugalmasak, jól alkalmazkodik, koncentrációs képessége és memóriája kiváló. Ezen kívül kellően tapintatos, és egyfajta intellektuális kíváncsiság jellemzi. Az első évet sikerrel teljesítő hallgatók újabb kihívással néznek szembe, amikor év végén arról kell dönteniük, fordító esetleg tolmács szakirányon folytatják tanulmányaikat. A döntés meghozatalában minden bizonnyal önismeretük (introvertált, extrovertált), valamint érdeklődésük és hosszú távú elképzeléseik segítik őket. A tanárok számára a következő kihívást a képzésen résztvevő hallgatók száma jelenti. Egy gyors fejszámolással könnyen utánajárhatunk, hogy egy 90 perces óra mindössze 6 diák gyakorlására

elegendő. Milyen feladatokkal használhatjuk ki leginkább ezt a kevés időt? Az előadó előadásának utolsó részében erre adott kipróbált és jól bevált hasznos tippeket.

Az április 5-i program nyitóelőadását a konferencia másik meghívott előadója, Michael Cronin, az írországi Dublin City University professzora tartotta az öko-fordításról *The Concept of Eco-Translation* címmel. A digitalizáció, a felgyorsult információcsere és az ehhez szükséges energiafogyasztás az elmúlt években teljesen megváltoztatta a világot és benne az emberiség szerepét. Már nem csak egyszerűen részesei vagyunk az élővilágnak, hanem befolyásoljuk, alakítjuk azt. Az emberek rengeteget pazarolnak, így a gazdaság a szűkös erőforrások gazdaságává vált, s mivel természetesnek veszik a közös értékeket, a vizet, az élelmiszert, a levegőt, azok értéke egyre csökken. Ráadásul a mai felgyorsult világban mindent a média ural, minden a figyelmünkért verseng. Hogyan óvhatnánk meg figyelmünket az információk özönétől? Yves Citton *Pour une écologie de l'attention* című könyvében azt állítja, hogy a kibertérben való létezés fokát az határozza meg, hogy mennyire vagyunk láthatóak. A kis országok, így Írország és Magyarország számára is az egyetlen lehetőség mások figyelmének megragadására, hogy nemzeti irodalmukat fordítják. Hiszen ha a fordítást láthatóvá tesszük, a nyelvet is támogatjuk. A fordítások őrzik a nyelvi értékeket, és biztosítják azok több generációhoz való eljutását.

Csikai Zsuzsa „*Benign Colonisation*”: *Modern Russian Classics Hibernicized* című előadásában az elidegenítő és honosító fordításokról beszélt, és gyakorlati példákat hozott Brian Friel ír drámaíró Csehov *A három nővér* (1981) és *Ványa bácsi* című (1998) műveinek szabadfordításaiból, valamint Thomas Kilroy *Sirály*-adaptációjából (1981). Friel *A három nővér* fordításához nem az eredeti nyersfordításból dolgozott, hanem már létező angol fordításokat ültetett át ír-angol dialektusra, ezzel is hangsúlyozva az írek angol kulturális fennhatósággal szembeni ellenállását. Ennek mintegy megerősítéseként a cselekményt át helyezte a XIX. századi Nyugat-Írországra, és a célnyelvi normákhoz igazítva a szöveget, feltűnő, markáns ír dialektust használt. Saját, az észak-ír helyzetre vonatkozó mondatokat adott a szöveghez, és szerkezetileg is átalakította azt. Egyszóval arra törekedett, hogy az olvasók minél inkább sajátjuknak érezzék a cselekményt, azaz honosított. Ugyanez a törekvés jellemzi Friel *Ványa bácsi*-fordítását is. A mű utolsó sorában az eredeti „Megpihenünk” helyett az erős politikai felhanggal bíró „Békés helyzetbe kerülünk” kifejezés található. Kilroy *Sirály*-adaptációjának cselekménye a késő XIX. században, Nyugat-Írországra zajlik egy angol-ír család otthonában. Ennek értelmében a fordító megváltoztatta a szereplők nevét, és az eredeti reáliákat is ír reáliákkal cserélte fel.

A kétnapos konferencián a fentiekén kívül egyéb érdekes és értékes információkat tartalmazó, szám szerint 19 prezentációt hallhattak a résztvevők. Viola Éva *On Ways of Discourse Segmentation in Rhetorical Structure Theory* című előadása a 80-as években William Mann és Sandra Thomson által megalkotott retorikai struktúraelméletről szólt, melynek alapfeltevése szerint a rövidebb-hosszabb egységekből álló szöveg akkor koherens, ha olyan minimális egységekből áll össze, amelyek „illeszkednek egymáshoz”. Azt a minimális egységet, amelyhez a többi szövegrész kapcsolódik, magának vagy másképpen nucleus-nak

hívjuk, míg a kapcsolódó részeket szatellitnek. De vajon mik alkotják ezeket a minimális egységeket? Mellékmondatok? Mondatok? Prozódiái egységek? És milyen gyakran jelennek meg a kapcsolódási propozíciók az angol, illetve a magyar nyelvben? Ezekre a kérdésekre kerestük a választ.

Agnieszka Sewerynnek köszönhetően megismerkedhettünk az új orosz drámaíró-mozgalom kiváló képviselőjével, Ivan Vyrypaev-vel és *Oxygen* című drámájával, amely azóta a mozgalom szimbólumává vált. Vyrypaev szerint a régi orosz drámák kiválóak, de túlságosan az intrikákra összpontosítanak. Sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a szereplők belső világára. Ehhez nincs szükség jelenetezésre, háttérként is megfelel egy egyszerű fehér vászon. A drámát azóta több nyelvre is lefordították, valamint filmet készítettek belőle, amihez szintén elkészült az audiovizuális fordítás. Az előadásban a fordítást nehezítő tényezőkről kaphattunk részletes áttekintést.

Ezenkívül volt szó Hemingway műveinek fordítási problémáiról, a fordítás szövegen kívüli tényezőiről, a multikulturális világ fordítóiról, az anyanyelv fordítóképzésben játszott szerepéről... Egyszóval színes és változatos repertoár várta az érdeklődőket.

A kétnapos program egy kimondottan a fiatal hallgatóknak és pályakezdő tolmácsoknak, fordítóknak szóló gyakorlati kérdésekre fókuszáló beszélgetéssel zárult. A Proford, azaz a Professzionális Fordításszolgáltatók Egyesületének képviselőjében tapasztalt szakemberek igyekeztek válaszolni a diákok által feltett, gyakran nem is egyszerű kérdésekre, melyek az árázástól a láthatóságig szinte minden területet felöleltek. Beszámolómm lezárásaként engedjék meg, hogy egy itt elhangzott, igen elgondolkodtató kérdést ajánljak az olvasók és tolmácstársaim szíves figyelmébe: Honnan tudom, hogy elég jó tolmács/fordító vagyok-e? A választ mindenkinek saját belátására bízom.